

VARIA

Paulina Bunio-Mroczek* <https://orcid.org/0000-0002-8615-7310>

DZIECI I MŁODZIEŻ JAKO INTERESARIUSZE REWITALIZACJI NA PRZYKŁADZIE PROGRAMU REWITALIZACJI ŁODZI 2026+

Abstrakt. Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, jaki obraz dzieci i młodzieży jako mieszkańców i użytkowników rewitalizowanej przestrzeni miejskiej wylania się z przykładowego dokumentu wyznaczającego ramy procesu miejskiej odnowy. Teoretyczne tło moich rozważań stanowi koncepcja dzieciństwa wypracowana w obszarze nowych interdyscyplinarnych studiów nad dzieciństwem (*new childhood studies*). W odniesieniu do dokumentu pt. *Program Rewitalizacji Łodzi 2026+* zastosowałam jakościową analizę treści. Analiza zapisów dokumentu ukazuje dzieci i młodzież jako pasywnych członków społeczności, potencjalnych beneficjentów działań naprawczych, „nosiciele” problemów społecznych. Dokument wydaje się bazować na tradycyjnej, socjalizacyjnej wizji dzieciństwa, które polega na dorastaniu do roli osoby pełnej i znaczącej. Dzieci i młodzież postrzegani są głównie jako przyszli pracownicy, których trzeba wyposażyć we właściwe kompetencje, aby mogli zająć odpowiednie miejsce na rynku pracy i przyczynić się do sukcesu i rozwoju miasta. W dokumencie nie ma mowy o aktualnych potrzebach dzieci i ich jakości życia „tu i teraz”.

Słowa kluczowe: dzieci, młodzież, rewitalizacja, nowa koncepcja dzieciństwa.

1. Wprowadzenie

Przestrzeń, w której funkcjonujemy, oddziałuje na nas: wpływa na nasze samopoczucie, stan zdrowia, jakość naszego życia, może zwiększać lub zmniejszać nasze życiowe szanse. Dla większości mieszkańców naszego kraju otaczająca przestrzeń to przestrzeń miejska – według danych Głównego Urzędu Statystycznego w miastach zamieszkuje 60,1% populacji Polski (GUS 2019: 214). Współczesne

* Dr, Katedra Socjologii Stosowanej i Pracy Socjalnej, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, ul. Rewolucji 1905 r. 41, 90-214 Łódź, e-mail: paulina.bunio@uni.lodz.pl

miasta w swojej obecnej formie nie są uważane za dobre miejsca do życia, pracy i spędzania czasu. Do problemów miast należą m.in. bieda, nierówności społeczno-ekonomiczne i dyskryminacja, zanieczyszczenie powietrza, niekontrolowana produkcja odpadów, niewydolne gospodarki, chaos lub wręcz paraliż komunikacyjny, degradacja zabytkowej zabudowy, opustoszałe tereny przemysłowe, gettyzacja i gentryfikacja, wykluczające, nieprzyjazne dla wielu grup społecznych przestrzenie publiczne, komercjalizacja usług społecznych, pomijanie stanowiska mieszkańców w procesie podejmowania decyzji o budowach, remontach i inwestycjach, a w krajach i miastach o niższych dochodach również brak dostępu do wody, podstawowych dóbr i usług, tworzenie się slumsów, przestępczość zorganizowana, łamanie praw człowieka. Dostrzeżenie tych problemów doprowadziło do powstania koncepcji odnowy miasta (*city renewal*). Jednym z nurtów odnowy miasta jest rewitalizacja, w kontekście europejskim obejmująca działania inicjowane, projektowane, nadzorowane i współfinansowane przez władze publiczne. Zakłada się, że współczesne miasto powinno odpowiadać na potrzeby swoich mieszkańców i użytkowników, gwarantując im odpowiednią jakość życia. Dokumenty określające kierunki światowej i europejskiej polityki miejskiej szczególną uwagę poświęcają konieczności realizacji potrzeb mieszkańców i użytkowników miast należących do nieuprzywilejowanych kategorii, grup społecznych i społeczności, do których zalicza się m.in. dzieci i młodzież (por. *Karta Lipska 2007; Nowa Agenda Miejska 2016; Nowa Karta Lipska 2020; Ljubljana Agreement 2022*).

Artykuł jest rezultatem mojego zainteresowania miejscem osób niedorośliych i znaczeniem kwestii związanych z jakością ich życia w procesie odnowy miasta. Teoretyczne tło moich rozważań na ten temat stanowić będzie koncepcja dzieciństwa, wypracowana w obszarze interdyscyplinarnych nowych studiów nad dzieciństwem (*new childhood studies*) (np. James, James 2012; Corsaro 2015; Gabriel 2017). Celem artykułu jest naszkicowanie obrazu dzieci i młodzieży (niedorośliych mieszkańców i użytkowników miasta, interesariuszy działań rewitalizacyjnych), który wyłania się z zapisów przykładowego dokumentu określającego cele i działania podejmowane w obszarze rewitalizacji. Aby zrealizować tak sformułowany cel, zastosowałam jakościową analizę treści *Programu Rewitalizacji Łodzi 2026+*, traktowanego przeze mnie jako przykładowy dokument wytyczający ramy kompleksowego przedsięwzięcia rewitalizacyjnego, które uznaję za element szerszego procesu odnowy miasta. Moje główne pytanie badawcze brzmi: jaki obraz dzieci i młodzieży jako mieszkańców i użytkowników rewitalizowanej przestrzeni miejskiej wyłania się z analizowanego dokumentu? Pytania szczegółowe dotyczą następujących kwestii: jakie problemy dotyczące dzieci i młodzieży zostały zdiagnozowane w ramach przygotowania działań rewitalizacyjnych? Jakie są cele i kierunki działań, które są/mają być podejmowane na rzecz dzieci i młodzieży lub z ich udziałem? W jakiej formie i w jakim zakresie są/mają być realizowane te działania? Jak zaprezentowani zostali niedorośli mieszkańcy i użytkownicy rewitalizowanego obszaru w dokumencie oraz czym/jakie jest ich dzieciństwo?

2. Nowa koncepcja dzieciństwa – dziecko w przestrzeni publicznej – dziecko w mieście

Klasyczne ujęcie dzieciństwa w naukach społecznych, oparte na teorii socjalizacji i psychologii rozwojowej, uznaje dziecko za istotę niedojrzałą, niekompetentną, asocjalną, akulturalną, nieracjonalną i pasywną (za: Zdanowicz-Kucharczyk 2015). Z socjalizacyjnej koncepcji dziecka wynika dychotomiczna relacja między dziećmi a dorosłymi, „prywatyzacja” dzieci (dzieci sytuowane są niemal wyłącznie w domenie życia rodzinnego), „infantyilizacja” dzieci (ograniczona zostaje zdolność dzieci do partycypacji) oraz podejście „futurolologiczne” (dzieci widziane są głównie przez pryzmat ich przyszłej wartości jako dorosłych) (Brzozowska-Brywczyńska 2014: 24). W nurcie nowych studiów nad dzieciństwem (*new childhood studies*) osoby niedorośle traktowane są jako aktywni, pełnowartościowi aktorzy społeczni, kompetentni interpretatorzy świata społecznego, posiadacze własnej kultury (Brzozowska-Brywczyńska 2014: 24; por. Jenks 2008), podmioty zdolne do kreowania rzeczywistości społecznej. W nowym paradygmacie dzieciństwa dziecko jest kimś, kto „jest” (*human being*), a nie kimś, kto dopiero „staje się” (*human becoming*) (za: Zdanowicz-Kucharczyk 2015). Dzieciństwo uznaje się za ważną i w pełni przeżywaną fazę życia, a nie jedynie okres przygotowania do dorosłości. W konsekwencji sytuację dzieci analizuje się z punktu widzenia ich aktualnych stanów i potrzeb (jak się czują, czego doświadczają, co myślą, co przeżywają), a nie jedynie przez pryzmat ich przyszłego znaczenia jako dorosłych członków społeczeństwa. W teoriach i badaniach nowych studiów nad dzieciństwem osoby niedorośle uważane są za podmioty, które powinny mieć wpływ na otaczającą je rzeczywistość, w tym na organizację przestrzeni i miejsc, w których przebywają, nie tylko w sferze prywatnej, ale również w przestrzeni publicznej (za: Zdanowicz-Kucharczyk 2015).

Przykłady realizacji idei dziecięcej obywatelskości przybierają formy projektów partycypacyjnych, w ramach których dzieci mogą wypowiadać się lub aktywnie brać udział w planowaniu pewnych działań jako ich interesariusze. Takie działania często dotyczą projektowania przestrzeni miejskiej, a w jej ramach – przestrzeni dla dzieci lub przestrzeni publicznej przyjaznej dzieciom. Dzieci uzyskują wpływ na sposób wydatkowania części budżetów obywatelskich (jak w Newcastle w Wielkiej Brytanii, w Barra Mansa w Brazylii), uczestniczą w przygotowaniach planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta (Krynica Zdrój), projektują place zabaw i współuczestniczą w ich budowie (Małopolska), współprojektują przedszkole (Warszawa) (Brzozowska-Brywczyńska 2013). Przykładem innowacyjnego podejścia do włączania dzieci w proces odnowy miasta jest inicjatywa miasta Trnava na Słowacji, które zaprosiło dzieci do współpracy w zagospodarowywaniu przestrzeni miejskiej poprzez udział w konkursie. Dzieci poproszono o zaprojektowanie fragmentów miasta z użyciem popularnej

gry komputerowej Minecraft, w której można konstruować budowle za pomocą trójwymiarowych bloków¹.

Z nowego sposobu konceptualizacji dzieciństwa wynika idea obywatelskości dzieci, w myśl której osoby niedorośle uzyskują status pełnoprawnych członków społeczeństw i obywateli. Dziecięce obywatelstwo rozumiane jest jako prawo do szacunku, uznania i aktywnego udziału w życiu społecznym (Brzozowska-Brywczyńska 2014: 11). W praktyce życia publicznego dostrzega się brak dostatecznego upodmiotowienia dzieci; zgłaszane są postulaty wzmacniania obywatelskości i partycypacji dzieci w sferze publicznej. W procesie odnowy miasta podkreśla się rolę i znaczenie dzieci i młodzieży jako mieszkańców, obywateli i użytkowników, których potrzeby powinny być brane pod uwagę. Zakłada się, że niedorośli powinni mieć możliwość udziału w procesie projektowania i tworzenia przestrzeni miejskiej. Tworzenie programów i usług mających zagwarantować dzieciom i rodzinom dobrą jakość życia w mieście promuje inicjatywa UNICEF *Miasto przyjazne dziecku* (MPD) (*Child-friendly city*, CFC). Celem programu jest „wsparcie miast w zapewnieniu lepszej jakości dóbr i usług dla dzieci i praktyczna realizacja zapisów Konwencji o prawach dziecka”². Program ma na celu włączanie samorządów, lokalnych partnerów, ale też samych dzieci w życie społeczne miasta. Według UNICEF miasto przyjazne dzieciom to takie miasto, które „dba o swych najmłodszych obywateli, jest świadome ich potrzeb i praw. Stara się zagwarantować im optymalne warunki życia i rozwoju, zdając sobie sprawę, jak ogromny wpływ na ukształtowanie dorosłego człowieka ma dzieciństwo”³. Idea partycypacji dzieci jest wpisana w koncepcję „miasta przyjaznego dzieciom, ponieważ głosy, potrzeby, priorytety i prawa dzieci są integralną częścią publicznych polityk, programów i decyzji” (tłum. PBM). Miasto przyjazne dzieciom według UNICEF powinno spełniać następujące warunki:

- (1) dzieci są chronione przed wykorzystywaniem, przemocą, molestowaniem; (2) dzieci mają szansę na dobry start w życiu, mogą dorastać w zdrowiu, są objęte opieką; (3) dzieci mają dostęp do wysokiej jakości usług społecznych; (4) dzieci uczestniczą w wysokiej jakości włączającej, partycypacyjnej edukacji; (5) dzieci wyrażają swoje opinie i mają wpływ na decyzje, które ich dotyczą; (6) dzieci uczestniczą w życiu rodzinnym, kulturalnym, społecznym; (7) dzieci żyją w bezpiecznym i czystym środowisku, mają dostęp do przestrzeni zielonych; (8) dzieci mają przyjaciół i miejsca, w których mogą się bawić; (9) dzieci mają równe szanse życiowe bez względu na pochodzenie etniczne, dochody rodziny, płeć i poziom sprawności⁴ (tłum. PBM).

W Polsce jedno miasto (Gdynia) zostało włączone do programu (od 2017 r., w fazie pilotażu). Obecnie o status „miasta przyjaznego dzieciom” ubiega się Kraków.

¹ <https://www.childinthecity.org/2020/06/12/slovak-city-challenges-children-to-model-the-city-in-minecraft/> (dostęp: 10.07.2020).

² <https://www.unicef.pl/Miasto-przyjazne-dzieciom/Miasto-przyjazne-dzieciom> (dostęp: 16.08.2020).

³ Tamże.

⁴ <https://childfriendlycities.org/what-is-a-child-friendly-city/> (dostęp: 16.08.2020).

3. Program Rewitalizacji Łodzi 2026+ jako projekt odnowy miasta

Łódź, nazywana „miastem marzeń” (Ciarkowski 2016), posiada długą historię niezrealizowanych przedsięwzięć urbanistycznych i architektonicznych. Formułowane w XX i na początku XXI stulecia ambitne plany miały przyczynić się do przekształcenia powstałego w latach 20. XIX wieku ośrodka przemysłowego w nowoczesną metropolię, rozpoznawalną i pełniącą ważne funkcje w skali krajowej i międzynarodowej (Gryglewski et al. 2009). W pewien sposób kontynuacją tych zamierzeń jest *Program Rewitalizacji Łodzi 2026+*.

Rewitalizacja w Polsce interpretowana jest jako reakcja na pozostałości po gwałtownej industrializacji, czyli na obecność często nieczynnych i popadających w ruinę obiektów przemysłowych w centrach miast (Rogatka 2019: 71). Rewitalizację postrzega się także jako porządkowanie miasta po dwóch falach intensywnej urbanizacji (Mergel et al. 2013). W obecnym polskim kontekście rewitalizacja to przedsięwzięcie z zakresu odnowy miasta, będące wyrazem zintegrowanego podejścia do rozwiązywania problemów występujących na obszarach miasta znajdujących się w kryzysie. Rewitalizacja wpisuje się w nowe podejście do kształtowania miasta, programowo odwołując się do tworzenia dobrych przestrzeni gwarantujących wysoką jakość życia, rozwój gospodarczy przy zabezpieczeniu interesów grup najsłabszych społecznie oraz zastosowaniu zasad partycypacji społecznej i inkluzji społecznej. Szczególnie akcentowanym (w warstwie deklaratywnej) wymiarem rewitalizacji jest rewitalizacja społeczna, dotycząca budowania (lub odbudowywania) relacji międzyludzkich w ramach jednostek sąsiedzkich (renesans związków sąsiedzkich; Rogatka 2019: 56).

Rewitalizacja jest procesem regulowanym aktami prawnymi na poziomie centralnym (ustawa o rewitalizacji z 9 października 2015 r.⁵) i lokalnym (Gminny Program Rewitalizacji), planowanym i koordynowanym przez władze lokalne, realizowanym z udziałem różnorodnych podmiotów reprezentujących sektory publiczny, prywatny i pozarządowy. Rewitalizacja w założeniu ma prowadzić do ponownego ożywienia zaniedbanych, zdegradowanych części miasta oraz poprawić jakość życia ich mieszkańców. Zgodnie z ustawą o rewitalizacji jest to proces

wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony kompleksowo, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji (art. 2 ust. 1).

Działania rewitalizacyjne są elementem przemian współczesnego miasta i przyczyniają się do tworzenia nowych praktyk miejskości.

Pierwsza wersja *Programu Rewitalizacji Łodzi 2026+* została przyjęta 28 września 2016 r. przez Radę Miejską w Łodzi uchwałą nr XXXV/916/16. Dokument

⁵ Dz.U. z 2015 r., poz. 1777.

był już dwukrotnie aktualizowany. 5 lipca 2018 r. Rada Miejska w Łodzi uchwałą nr LXXIII/1980/18 zatwierdziła II wersję Programu. Obecnie obowiązuje jego III wersja, przyjęta uchwałą nr XXXIV/1122/20 Rady Miejskiej w Łodzi z 24 grudnia 2020 r. Zgodnie z postanowieniami ustawy o rewitalizacji za koordynację i odpowiednie programowanie procesu rewitalizacji w mieście odpowiedzialny jest Urząd Miasta Łodzi. Gminny Program Rewitalizacji realizowany jest na obszarze rewitalizacji, wytyczonym na podstawie zapisów ustawy o rewitalizacji. Obszar rewitalizacji powinien być częścią obszaru zdegradowanego. Obszar zdegradowany to, zgodnie z ustawą, „fragment terytorium gminy, który znajduje się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk”, do których należą np. bezrobocie, ubóstwo, przestępczość, niski poziom edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczający poziom uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym. Oprócz negatywnych zjawisk społecznych na obszarze zdegradowanym muszą zachodzić równoległe negatywne zjawiska o charakterze gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcyjnym i technicznym. Obszar rewitalizacji to część obszaru zdegradowanego spełniająca dwa warunki: po pierwsze, koncentracja negatywnych zjawisk jest na niej szczególnie; po drugie – ma istotne znaczenie dla rozwoju gminy. W przypadku Łodzi obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji pokrywają się. Obszar rewitalizacji w Łodzi obejmuje 1783 ha (6,08% całkowitej powierzchni miasta), jest zamieszkiwany przez 152 292 osób (22,83% populacji jego mieszkańców) (PRŁ 2026+ 2016: 7), składa się z 55 kwartałów.

Program Rewitalizacji Łodzi 2026+ zawiera opis powiązań z dokumentami strategicznymi, część diagnostyczną odnoszącą się zarówno do problemów, jak i potencjału obszaru rewitalizacji, część planistyczną obejmującą wizję obszaru rewitalizacji, cele operacyjne i szczegółowe rewitalizacji oraz wynikające z nich kierunki działań, a także katalog działań rewitalizacyjnych, przewidzianych do realizacji przez różnorodne podmioty. Ostatnia (zarządcza) część Programu określa strukturę zarządzania realizacją Gminnego Programu Rewitalizacji, prezentuje harmonogram działań, przedstawia mechanizmy integrowania przedsięwzięć, źródła ich finansowania, a także system monitorowania, oceny i wprowadzania zmian.

4. Dzieci i młodzież w *Programie Rewitalizacji Łodzi 2026+*

W celu naszkicowania obrazu niedorośliwych mieszkańców i użytkowników miasta oraz wizji dzieciństwa wyłaniających się z dokumentu będącego podstawą działań rewitalizacyjnych w Łodzi zastosowałam jakościową analizę treści, której przedmiotem był tekst dokumentu pt. *Program Rewitalizacji Łodzi 2026+*. *Gminny Program Rewitalizacji* (z 2016 r., ze zmianami wprowadzonymi w 2018 r.). David Silverman (2008: 84) definiuje tekst będący przedmiotem analizy w badaniach jakościowych jako „słowa i obrazy utrwalone bez intencji badacza”. Analiza tekstu to „rozumiejąca, usystematyzowana, w zamierzeniu badacza [badaczki] analityczna

lektura tekstu” (Tomanek, Bryda 2015: 55). Karolina Szczepaniak (2012: 96–100) proponuje następującą procedurę metodologiczną jako schemat jakościowej analizy treści. Formuła ta obejmuje pięć kroków: (1) wybór materiału badawczego; (2) wielokrotną lekturę tekstów, które weszły do próby; (3) tworzenie klucza kategoryzacyjnego; (4) definiowanie kategorii w kluczu; (5) budowanie tabel z cytatami.

Inspirując się powyższym podejściem, zastosowałam nieco zmodyfikowaną procedurę: po wyborze materiału badawczego (którym jest dokument pt. *Program Rewitalizacji Łodzi 2026+*. *Gminny Program Rewitalizacji*, wersja I z 2016 r. i wersja II z 2018 r. z rozszerzonym katalogiem przedsięwzięć rewitalizacyjnych) oraz wielokrotnej lekturze analizowanego tekstu skoncentrowałam się na identyfikacji wszystkich fragmentów tekstu, które (w sposób bezpośredni lub pośredni) dotyczą dzieci i młodzieży. W celu uporządkowania materiału zbudowałam tabele z cytatami (a w pewnych przypadkach, gdy cytowane fragmenty byłyby zbyt długie – z krótkimi rekapitulacjami dłuższych fragmentów tekstu), z podziałem na kolejne analizowane przeze mnie części dokumentu. Budowanie tabel z fragmentami tekstu umożliwiło mi kategoryzację – zidentyfikowanie głównych tematów, wokół których projektuje się działania nakierowane na niedorosłych mieszkańców i użytkowników miasta, a następnie odpowiedź na pytania badawcze oraz interpretację zebranego materiału w świetle zrekapitulowanej przeze mnie pokrótce we wcześniejszej części artykułu nowej koncepcji dzieciństwa.

Jednocześnie, za Hanną Pałską (1999), chciałabym zaznaczyć i podkreślić, że jakościowa analiza treści dokumentu jest w zasadzie interpretacją rzeczywistości społecznej ze strony dokonującej/dokonującego jej socjolożki/socjologa.

Jak wskazuje diagnoza obszaru rewitalizacji z 2016 r., wbrew potocznym przekonaniom udział seniorów wśród mieszkańców centrum Łodzi jest niższy niż średnio w mieście, a obszar rewitalizacji okazuje się demograficznie młody: grupą wiekową nadreprezentowaną wśród mieszkańców są dzieci i młodzież w przedziale wiekowym 8–25 lat (PRŁ 2026+ 2016: 81–82). Dzieci i młodzież są zatem istotną grupą mieszkańców i użytkowników rewitalizowanych obszarów oraz interesariuszy rewitalizacji.

Poniżej prezentuję rezultaty poszukiwań zapisów *Programu Rewitalizacji Łodzi 2026+* odnoszących się (bezpośrednio lub pośrednio) do osób niedorosłych: dzieci i młodzieży będących mieszkańcami i/lub użytkownikami obszaru rewitalizacji, w celu odpowiedzi na sformułowane na początku tekstu pytanie główne i pytania szczegółowe. Analiza obejmie część diagnostyczną Programu (problemy i potrzeby dzieci i młodzieży, które dostrzeżono), sformułowane w części planistycznej cele oraz zapisane w niej przedsięwzięcia rewitalizacyjne (nie obejmuje pierwszej części dokumentu wskazującej powiązania Programu z dokumentami strategicznymi ani ostatniej, zarządczej części dokumentu). Wyróżnienia (pogrubienia) w tabelach są mojego autorstwa i mają za zadanie ułatwić czytelnikom artykułu zorientowanie się w zawartości tabel.

W części diagnostycznej Programu określono problemy występujące na terenach przeznaczonych do rewitalizacji. Zapisy dotyczące dzieci i młodzieży (pośrednio lub bezpośrednio) zaprezentowano w Tabeli 1.

Tabela 1. Problemy występujące na obszarze rewitalizacji, dotyczące dzieci i młodzieży

Zapis w PRŁ 2026+ (2016)	Nr strony
„Bardzo istotnym i silnie zauważalnym problemem obszaru rewitalizacji jest poziom osiągnięć edukacyjnych , zarówno średnio niższe wyniki edukacyjne w zlokalizowanych w obszarze rewitalizacji szkołach, jak i zauważalnie niższe wyniki zamieszkałych w obszarze rewitalizacji uczniów [...]. Niemal cały obszar rewitalizacji jest zwartą enklawą wyników słabych i bardzo słabych ”.	43
„Problem obniżonych szans edukacyjnych uczniów z obszaru rewitalizacji jest w świetle diagnozy nabrzmiały i połączony współzależnością z procesem dziedziczenia ubóstwa : problemy edukacyjne są przeszkodą dla wyższych zarobków w przyszłości, co generuje ubóstwo, zaś z kolei ubóstwo osłabia w rodzinie potencjał wsparcia edukacyjnego dzieci w kolejnym pokoleniu”.	45
Na obszarze rewitalizacji występują: „ znaczący deficyt usług społecznych , które powinny najintensywniej działać właśnie w obszarach ubóstwa: placówek wsparcia dziennego, świetlic i innych form pracy z dziećmi i młodzieżą, oraz instrumentów wsparcia rodziny [...]” oraz „ brak wystarczających form wsparcia dla dzieci i młodzieży zagrożonych dziedziczeniem ubóstwa i wykluczenia społecznego ”.	39
Na obszarze rewitalizacji stwierdza się „ wyjątkowo dużo zatrudnienia niskiej jakości , związanego z bardzo niskimi płacami”, w strefie rewitalizowanej zamieszkują „ pracujący ubodzy ” oraz „ osoby praktycznie bez szans na znalezienie pracy ”.	34
Na obszarze rewitalizacji występuje „oczekiwanie mieszkańców urozmaicenia przestrzeni, szczególnie wewnątrzkwartałowych czy pobocznych względem głównych ulic i osi, które spełniałyby potrzeby różnych grup (młodzieży, dzieci, seniorów)”, mieszkańcom nie podoba się standard projektowania terenów rekreacyjnych i placów zabaw , co może być spowodowane „ brakiem głębszego przyjrzenia się specyficznym potrzebom różnych grup wiekowych i osób o różnym stanie sprawności ”; zatem „ należy włączyć grupy mieszkańców w różnym wieku, różnej sytuacji życiowej i zdrowotnej do wypracowania łódzkiego standardu przestrzeni rekreacyjnej ”.	42, 68, 69–70
Przekwaterowywanie mieszkańców, w tym dzieci , podejmowane w związku z prowadzonymi w ramach działań rewitalizacyjnych remontami oraz porządkowaniem stanu zasobów mieszkaniowych gminy, wiąże się z zagrożeniami. W wyniku przeprowadzki dzieci mogą doświadczyć zerwania więzi, dyskryminacji, pogorszenia szans edukacyjnych i rozwojowych . Wskazana jest organizacja wsparcia pedagogicznego w nowych miejscach nauki, przeszkolenie wychowawców i pedagogów z tematyki antydyskryminacyjnej, wspieranie utrzymywania sieci kontaktów ułatwiające powrót do pierwotnego miejsca zamieszkania po remoncie.	45–46

Źródło: opracowanie własne na podstawie PRŁ 2026+ (2016).

Zapis na s. 34, głoszący, że na badanym terenie jest „wyjątkowo dużo zatrudnienia niskiej jakości, związanego z bardzo niskimi płacami”, a strefę rewitalizacji zamieszkują „pracujący ubodzy” oraz „osoby praktycznie bez szans na znalezienie pracy”, w pierwszej chwili wydaje się nie mieć związku z sytuacją dzieci i młodzieży. Po lekturze całego tekstu widoczna jest jednak relacja tego fragmentu diagnozy ze sformułowaną następnie potrzebą zwiększania szans edukacyjnych młodych mieszkańców (potrzeba 3 w Tabeli 2) oraz „kreowania postaw przedsiębiorczych wśród dzieci i młodzieży”

(potrzeba 5 w Tabeli 2). Dlatego zdecydowałam się włączyć, pozornie niezwiązany z osobami niedoroslými, problem niskiej jakości zatrudnienia do istotnych z punktu widzenia prowadzonej analizy rezultatów diagnozy dotyczących najmłodszych.

Sformułowane również w części diagnostycznej dokumentu potrzeby związane z poprawą sytuacji niedoroslých mieszkańców i użytkowników obszaru rewitalizacji zestawiałam w Tabeli 2.

Tabela 2. Potrzeby związane z poprawą sytuacji dzieci i młodzieży

Potrzeby w zakresie przywracania spójności społecznej (PRŁ 2026+ wymienia ich ogółem 5)		
Potrzeba 2	Konieczność zmniejszania skali narażenia na ubóstwo, zahamowania procesu dziedziczenia ubóstwa oraz odbudowywania i wzmacniania sieci wzajemnego wsparcia w środowiskach dotkniętych ubóstwem; wynikająca z powyższych potrzeba różnorodnych form pracy z dziećmi i młodzieżą, nakierowanych na przerwanie cyklu dziedziczenia ubóstwa, wspierania wszelkich form animacji społecznej, w tym animacji kultury i sportu, pracy animatorów w terenie.	s. 86
Potrzeba 3	Potrzeba zwiększenia szans edukacyjnych młodych mieszkańców obszaru rewitalizacji, w szczególności na poziomie szkoły podstawowej, polegająca nie tylko na „mechanicznym ukierunkowaniu na wzmocnienie edukacji w układzie przedmiotów szkolnych, ale poszukiwanie kierunków edukacji zwiększających szanse życiowe”.	s. 86
Potrzeby w zakresie pobudzania przedsiębiorczości i ożywienia gospodarczego (ogółem 7)		
Potrzeba 5	Potrzeba „kreowania postaw przedsiębiorczych wśród dzieci i młodzieży” (przy czym „przedsiębiorczość” to nie tylko „prowadzenie przedsiębiorstwa”, ale także „postawa bycia przedsiębiorczym, samostereowność, gotowość wyznaczania sobie celów i podejmowania ryzyka”).	s. 87
Potrzeby w zakresie poprawy jakości obszaru zamieszkiwania (ogółem 6)		
Potrzeba 4	Potrzeba włączania mieszkańców w różnym wieku, sytuacji życiowej i zdrowotnej w wypracowywanie łódzkiego standardu przestrzeni rekreacyjnej dostosowanej do potrzeb łódzian, w szczególności – zgodnej ze standardami projektowania uniwersalnego i zasadami przestrzeni przyjaznej seniorom.	s. 88

Źródło: opracowanie własne na podstawie PRŁ 2026+ (2016).

W części operacyjnej programu określono misję (cel główny), „którą jest wyzwolić potencjał centrum Łodzi i jego mieszkańców” (PRŁ 2026+ 2016: 92). Osiągnięciu celu głównego ma służyć realizacja czterech celów strategicznych i przyporządkowanych im dwudziestu jeden celów operacyjnych (czyli celów szczegółowych – PRŁ 2026+ 2016: 92). Zapisy dotyczące dzieci i młodzieży jako grup docelowych działań podejmowanych w ramach realizacji poszczególnych celów odnalazłam w opisach pięciu celów operacyjnych. Pochodzące z nich zapisy dotyczące dzieci i młodzieży zestawiałam w Tabeli 3 (w cudzysłowach zapisano dosłownie cytowane fragmenty tekstu, zwykłą czcionką fragmenty skrócone i sparafrazowane przez mnie).

Tabela 3. Cele operacyjne i możliwe do zrealizowania w ich ramach „pozostałe dopuszczalne przedsięwzięcia rewitalizacyjne” dotyczące rozwiązywania problemów/zaspokajania potrzeb dzieci i młodzieży

Cel operacyjny 1.2 – „Zmniejszyć skalę narażenia na ubóstwo, zahamować proces dziedziczenia ubóstwa, w tym – poprzez animację społeczną”	
Kierunki działania:	„Pozostałe dopuszczalne przedsięwzięcia rewitalizacyjne”:
„intensywnie wspierać wszelkie formy pracy z dziećmi i młodzieżą nakierowane na przerwanie cyklu dziedziczenia ubóstwa” (PRŁ 2026+ 2016: 95); preferowane są modele pracy środowiskowej z rodziną ukierunkowane na profilaktykę, a nie wyłącznie działania interwencyjne (PRŁ 2026+ 2016: 95); zaleca się rozwijanie usług społecznych w postaci placówek wsparcia dziennego (świetlice środowiskowe, socjoterapeutyczne, inne formy pracy z dziećmi i młodzieżą) oraz instrumentów wsparcia rodzin (w tym rodzin opiekujących się osobami zależnymi niebędącymi dziećmi, np. osobami starszymi) (PRŁ 2026+ 2016: 96)	„Typ 7 – Formy pracy z młodzieżą nakierowane na przerwanie cyklu dziedziczenia ubóstwa” (PRŁ 2026+ 2016: 282)
Cel operacyjny 1.3 – „Zwiększyć szanse edukacyjne młodych mieszkańców obszaru rewitalizacji”	
Kierunki działania:	„Pozostałe dopuszczalne przedsięwzięcia rewitalizacyjne”:
Podjęcie współpracy ze szkołami w celu maksymalizowania szans uczniów (za istotny element tego działania autorzy dokumentu uznali zmianę sposobu oceny efektywności nauczania w szkołach, polegającą na odwołaniu się zamiast do wartości średnich wyników egzaminu szóstoklasisty lub egzaminu gimnazjalnego do Edukacyjnej Wartości Dodanej); objęcie „szczególną uwagą” dzieci i młodych osób przekwaterowanych z obszaru rewitalizacji poprzez objęcie wsparciem pedagogicznym w nowych miejscach nauki, wspieranie w utrzymaniu sieci kontaktów ułatwiających powrót do pierwotnego miejsca zamieszkania po zakończeniu remontów, przeszkolenie pedagogów i wychowawców szkolnych z tematyki antydyskryminacyjnej ; rozwijanie kierowanego do dzieci i młodzieży programu edukacji na rzecz budowania tożsamości lokalnej, wspierającego lokalny patriotyzm i poczucie zakorzenienia w historii z wykorzystaniem rozwiązań wypracowanych podczas projektu pilotażowego (PRŁ 2026+ 2016: 96–97)	Typ 14 – projekty przedszkoli i szkół, zwiększające szanse edukacyjne uczniów Typ 15 – inicjatywy edukacji pozaformalnej i nieformalnej Typ 15.1. – programy edukacji prozdrowotnej i profilaktyki chorób, między innymi edukacji o zagrożeniach uzależnieniami, edukacji seksualnej i profilaktyki ryzykownych zachowań seksualnych, profilaktyki zaburzeń łaknienia, profilaktyki chorób psychicznych, w tym depresji, edukacji antydyskryminacyjnej i antyprzemocowej Typ 17 – Przedsięwzięcia edukacyjne na rzecz odbudowy poczucia tożsamości lokalnej (PRŁ 2026+ 2016: 283)

Cel operacyjny 1.6 – „Budować pomostowy kapitał społeczny”	
Kierunki działania:	„Pozostałe dopuszczalne przedsięwzięcia rewitalizacyjne”:
„szczególne wsparcie programów dla młodzieży, których celem jest budowanie osobistej sieci kontaktów ponad barierami własnego środowiska i otwieranie się na wzory zachowań, normy i style życia spoza tego środowiska” (PRŁ 2026+ 2016: 98)	Typ 25 – programy skierowane do młodzieży, których celem jest budowanie właściwych relacji z rówieśnikami ponad barierami własnego środowiska, w tym poprzez sport Typ 25.1 – programy antydyskryminacyjne i przeciwdziałające przemocy w szkole (PRŁ 2026+ 2016: 283–284)
Cel operacyjny 3.4 – „Rozwijać postawę przedsiębiorczą, szczególnie wśród dzieci i młodzieży”	
Kierunki działania:	„Pozostałe dopuszczalne przedsięwzięcia rewitalizacyjne”:
„kreowanie postaw przedsiębiorczych, innowacyjnych i kreatywnych wśród dzieci i młodzieży poprzez programy aktywizacji i edukacji pozaszkolnej, nastawione na wzbudzenie i utrwalanie takiej postawy z inkubacją młodzieżowych inicjatyw” oraz „wspieranie rozwoju edukacji i promowanie kształcenia zawodowego i technicznego wśród dzieci, młodzieży i osób dorosłych, w tym na poziomie akademickim” (PRŁ 2026+ 2016: 102)	Typ 45 – projekty kształtujące postawę przedsiębiorczą, innowacyjną i kreatywną wśród dzieci: programy aktywizacji i edukacji, nastawione na wzbudzenie i utrwalanie takiej postawy Typ 46 – projekty kształtujące postawę przedsiębiorczą, innowacyjną i kreatywną wśród młodzieży: programy aktywizacji i edukacji, nastawione na wzbudzenie i utrwalanie takiej postawy (PRŁ 2026+ 2016: 286)
Cel operacyjny 2.3 – „Uspójnić i wzbogacić krajobraz kulturowy obszaru jako fundament tożsamości lokalnej”	
Kierunki działania:	brak uszczegółowienia zapisów sformułowanych w celu operacyjnym w postaci charakterystyki typów działań z zakresu pozostałych dopuszczalnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które odnosiłyby się do kwestii potrzeb grup wieku w kontekście tworzenia przyjaznej przestrzeni miejskiej
„budowanie współczesnej atrakcyjności obszaru rewitalizacji w oparciu o odważny, twórczy dialog z historią”; „przestrzeń ma być urozmaicona, spełniająca potrzeby różnych grup (młodzieży, dzieci, seniorów)” (PRŁ 2026+ 2016: 100).	

Źródło: opracowanie własne na podstawie PRŁ 2026+ (2016).

Spośród 107 przedsięwzięć rewitalizacyjnych zapisanych w Programie wyodrębniłam 10, które w różnym zakresie adresowane są do dzieci i młodzieży, bezpośrednio lub pośrednio. Tabela 4 zawiera ich zestawienie oraz krótką charakterystykę.

Tabela 4. Przedsięwzięcia rewitalizacyjne adresowane bezpośrednio lub pośrednio do dzieci i/lub młodzieży (wybrane spośród 107 przedsięwzięć rewitalizacyjnych ogółem)

Nr przedsięwzięcia, nazwa	Opis	Strona
21 – Program kształcenia zawodowego i ustawicznego	Celem przedsięwzięcia jest wzrost jakości kształcenia zawodowego i ustawicznego , zakłada przebudowę, adaptację, rozbudowę, remont i modernizację istniejącej infrastruktury szkół zawodowych, wyposażenie lub wyposażenie ich w odpowiedni sprzęt, materiały techno-dydaktyczne, narzędzia.	185–187
22 – Program edukacji ogólnej	Program ma na celu zwiększenie dostępu do wysokiej jakości edukacji dla dzieci i młodzieży zamieszkujących obszar rewitalizacji poprzez przebudowę, adaptację, rozbudowę, remont i modernizację istniejącej infrastruktury oraz zakup wyposażenia, sprzętu i oprogramowania dla szkół i placówek prowadzących kształcenie ogólne.	187–189
23 – Program podnoszący jakość edukacji przedszkolnej	Program ma na celu rozszerzenie oferty placówek edukacji przedszkolnej, doskonalenie zawodowe nauczycieli, wsparcie w poprawie jakości i oferty zajęć, tworzenie nowych placówek.	189–191
24 – Program podnoszenia jakości nauczania w zakresie kształcenia ogólnego	Program ma wprowadzić nowe metody nauczania (eksperymentalne) , oferujące możliwość doskonalenia umiejętności i kompetencji zawodowych nauczycieli ; akcentuje się tu potrzebę zwiększenia wydajności w nauczaniu przedmiotów przyrodniczych, technologii informacyjno-komunikacyjnych, rozwijania kompetencji cyfrowych uczniów, indywidualizacji pracy z uczniem i wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.	191–195
26 – Program poprawy zdolności do zatrudnienia absolwentów kształcenia i szkolenia zawodowego oraz dostosowania kierunków kształcenia i szkolenia zawodowego do regionalnego rynku pracy we współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym	Program zakłada „ kreowanie mody ” na szkoły zawodowe , których ukończenie zdaniem autorów Programu „daje niemal natychmiastowe zatrudnienie” i „zapewnia finansową samodzielność”.	197–200
29 – Program wsparcia usług społecznych i zdrowotnych finansowanych w ramach ZIT	W ramach programu oprócz rozwoju usług medyczo-opiekuńczych dla osób starszych i z niepełnosprawnościami oraz mieszkań chronionych zakłada się rozwój usług placówek wsparcia dziennego i innych form opieki dla dzieci powyżej 3. roku życia i młodzieży służących integracji społecznej oraz zapobieganiu „patologiom”.	206–207

33 – Racjonalizacja zużycia energii – termomodernizacja obiektów edukacyjnych Łodzi, etap I	Działanie o charakterze technicznym polegające na dociepleniu budynków szkół , co oczywiście może wiązać się z większym komfortem użytkowania i oszczędnościami, które z kolei mogą przełożyć się na inwestycje związane z podnoszeniem jakości nauczania.	214–216
97 – Powołanie Miejskiego Centrum Aktywnego Seniora	Jednym z zadań MCAS jest prowadzenie działań międzypokoleniowych, w tym wolontariat seniorów na rzecz dzieci oraz wymiana doświadczeń podczas warsztatów prowadzonych przez seniorów i młodzież.	306–307
106 – Tworzenie przyjaznej przestrzeni sportowej poprzez rewitalizację hal sportowych przy ul. Północnej 36	Odrestaurowanie hali sportowej klubu „Społem”, która ma pełnić społeczne funkcje zwiększania szans edukacyjnych młodzieży z zaniedbanych środowisk oraz hamowania procesu dziedziczenia ubóstwa poprzez animację społeczną.	258–259
107 – Prace konserwatorskie i restauratorskie w dawnym zespole pałacowo-parkowym Karola Poznańskiego w Łodzi – odrestaurowanie budynku Akademii Muzycznej przy ul. Gdańskiej 32	Przedsięwzięcie ma przyczynić się do upowszechniania kultury wysokiej poprzez koncerty i działalność Muzycznej Kawiarni, a zajęcia edukacyjne mają być kierowane m.in. do dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym.	259–261

Źródło: opracowanie własne na podstawie PRŁ 2026+ (2018).

5. Wnioski

Program Rewitalizacji Łodzi 2026+ jest dokumentem proponującym wizję miasta, określającym kierunek jego rozwoju i programującym zmiany, które w najbliższych latach (a nawet dekadach) mają zajść w Łodzi, na obszarze rewitalizacji stanowiącej nieco ponad 6% obszaru miasta oraz zamieszkiwanej przez prawie 23% jego populacji. Udział dzieci i młodzieży wśród mieszkańców rewitalizowanych obszarów jest stosunkowo wysoki, co oznacza, że działania podejmowane w ramach projektów rewitalizacyjnych w znacznym zakresie oddziaływać będą na niedoroślonych interesariuszy rewitalizacji.

W części diagnostycznej zidentyfikowałam sześć problemów, bezpośrednio lub pośrednio dotyczących niedoroślonych mieszkańców miasta. Należą do nich: (1) niski poziom osiągnięć edukacyjnych w szkołach usytuowanych na obszarze rewitalizacji i uczniów zamieszkujących obszar rewitalizacji, będący konsekwencją nierówności społeczno-ekonomicznych, ale również nieadekwatnych – zdaniem autorów dokumentu – sposobów mierzenia osiągnięć szkolnych; (2) zjawisko dziedziczenia ubóstwa; bieda doświadczana jest przez kolejne pokolenia rodzin mieszkańców obszarów miasta przeznaczonych do rewitalizacji; niekorzystna pozycja społeczna podlega międzygeneracyjnej transmisji; (3) deficyt usług społecznych,

które mogłyby zatrzymać lub ograniczyć proces dziedziczenia biedy i wykluczenia społecznego; przede wszystkim brak placówek i form wsparcia – kierowanych do dzieci i młodzieży – o charakterze profilaktycznym, a nie ratowniczym; (4) niska jakość zatrudnienia, która znacznie ogranicza szanse posiadania stałej pracy z wynagrodzeniem umożliwiającym niezależne życie (np. bez wsparcia ze strony instytucji pomocowych), co stanowi złą prognozę, jeżeli chodzi o przyszłą jakość życia młodych ludzi na terenie rewitalizacji; (5) przestrzeń publiczna tworzona bez uwzględnienia potrzeb osób zróżnicowanych pod względem statusu, płci, wieku, stanu zdrowia, a więc nieodpowiadająca na potrzeby dzieci; (6) zagrożenia związane z przekwaterowywaniem mieszkańców, w tym dzieci, do którego dochodzi w rezultacie prowadzonych w ramach działań rewitalizacyjnych remontów oraz „porządkowania stanu zasobów mieszkaniowych gminy”; dzieci mogą doświadczyć szeregu negatywnych konsekwencji przeprowadzki, np. zerwania relacji z dotychczasowymi przyjaciółmi i sąsiadami, dyskryminacji w nowym miejscu nauki i zamieszkania, a w konsekwencji pogorszenia szans edukacyjnych i rozwojowych.

We fragmencie dokumentu katalogującym potrzeby w odniesieniu do sytuacji osób niedorosłych wskazano następujące: (1) konieczność istnienia na obszarze rewitalizacji różnorodnych form pracy z dziećmi i młodzieżą (w tym w formie animacji społecznej, również pedagogiki ulicy, a także angażowania dzieci i młodzieży w aktywności o charakterze sportowym i kulturalnym), będących odpowiedzią na zjawisko ubóstwa i jego dziedziczenia, oraz budowania sieci wsparcia wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji; (2) niezbędność zmiany formuły pracy pedagogicznej w szkołach, wytyczania i realizowania nowych kierunków i inicjowania nowych form pracy z uczniami, szczególnie w szkołach podstawowych, aby „zwiększyć szanse życiowe” dzieci; (3) potrzebę pracy nad postawami dzieci i młodzieży, aby młodzi ludzie byli „przedsiębiorczy”, co według autorów dokumentu oznacza również „samosterowni” oraz „gotowi do wyznaczania sobie celów i podejmowania ryzyka”; (4) zasadność włączania osób w różnym wieku, a więc i dzieci, w projektowanie przestrzeni rekreacyjnych dostosowanych do ich potrzeb.

Kierunki działań dotyczących dzieci i młodzieży, określone w ramach celów operacyjnych, odpowiadają wskazanym wyżej potrzebom. Obejmują: (1) współpracę gminy i szkół na rzecz zwiększania szans uczniów, ze „szczególną uwagą” zwróconą na „dzieci przekwaterowywane”, którym powinno zostać zaoferowane wsparcie pedagogiczne w nowym miejscu nauki, wsparcie w utrzymaniu sieci kontaktów ułatwiających powrót do poprzedniego miejsca zamieszkania, a kadra pedagogiczna powinna przejść szkolenie z zakresu przeciwdziałania dyskryminacji; (2) budowanie pomostowego kapitału społecznego młodzieży, polegające na wspomaganie w tworzeniu sieci kontaktów wychodzących „poza granice własnego środowiska” i „uczenie się zachowań, norm i stylów życia charakterystycznych dla innych środowisk”, co prawdopodobnie oznacza dostosowywanie się przez dzieci i młodzież ze środowisk defaworyzowanych do społeczno-kulturowych norm klasy średniej; (3) rozwijanie postaw przedsiębiorczych, innowacyjnych i kreatywnych

wśród dzieci i młodzieży, a także zachęcanie do udziału w kształceniu zawodowym i technicznym; (4) tworzenie atrakcyjnej przestrzeni odpowiadającej na potrzeby różnych kategorii mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży.

Do dzieci i młodzieży (bezpośrednio lub pośrednio) skierowano dziesięć ze stu siedmiu opisanych w Programie przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Ponad połowa z nich (sześć) dotyczy poprawy jakości i warunków edukacji oraz kształcenia zawodowego na różnych poziomach, jedno koncentruje się na zwiększeniu dostępu do opieki dziennej dla dzieci, a trzy dotyczą tworzenia lub wsparcia podmiotów, których działania dla dzieci, młodzieży i ich rodzin podejmowane są niejako przy okazji głównej działalności (Miejskie Centrum Aktywnego Seniora, Akademia Muzyczna im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów, klub sportowy „Społem”). W opisach planowanych w ramach przedsięwzięć działań kierowanych do dzieci i młodzieży szczególnie podkreśla się ich rolę integracyjną wobec dzieci i młodzieży ze środowisk nieuprzywilejowanych. W opisie Przedsięwzięcia nr 23 znajdujemy dłuższe uzasadnienie, w którym przedstawione są korzyści płynące z edukacji przedszkolnej dla dzieci, rodziców, lokalnej społeczności, rynku pracy, szczególnie w przypadku rodzin defaworyzowanych; autorzy podkreślają tutaj włączający potencjał uczestnictwa w edukacji przedszkolnej dla dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. W opisie Przedsięwzięcia nr 24 zwraca się uwagę na potrzebę dostosowania funkcjonowania szkół oraz programów i działań edukacyjnych do potrzeb i możliwości uczniów z rodzin o niskim statusie społeczno-ekonomicznym i rodzin dysfunkcyjnych, autorzy dostrzegają „opresyjny charakter” szkoły wobec uczniów pochodzących z rodzin z problemami; podkreślają rolę przyjaznej przestrzeni (sale, korytarze, boiska szkolne) dla integracji uczniów, wymieniają również korzyści płynące z tworzenia pozytywnego klimatu szkoły. Przy okazji opisu Przedsięwzięcia nr 26 oferta szkół zawodowych została przedstawiona jako propozycja dla młodych ludzi doświadczających wykluczenia społecznego, zamieszkujących obszary zdegradowane i pochodzących z rodzin będących klientami pomocy społecznej.

Dzieci i młodzież w *Programie Rewitalizacji Łodzi 2026+* to przede wszystkim przedstawiciele środowisk defaworyzowanych, członkowie rodzin o niskim statusie społeczno-ekonomicznym lub rodzin dysfunkcyjnych, mieszkańcy obszarów śródmiejskich zagrożeni wykluczeniem społecznym i międzygeneracyjną transmisją ubóstwa. Z lektury ponad trzystu stron dokumentu, jakim jest Program, wyłania się obraz dzieci i młodzieży jako pasywnych członków społeczności. Najmłodszy mieszkańcy rewitalizowanych części miasta zostali zaprezentowani przede wszystkim jako potencjalni beneficjenci działań naprawczych, głównie w obszarze usług społecznych i edukacyjnych. Są nosicielami problemów społecznych, jednostkami zagrożonymi wykluczeniem społecznym, odgrywają rolę transponderów ubóstwa z pokolenia na pokolenie. Młodsze dzieci należą do kategorii osób zależnych, którym trzeba zapewnić opiekę, ponieważ stanowią przeszkodę dla aktywności zawodowej swoich opiekunów (przede wszystkim matek). Starsze dzieci i młodzież przedstawiane są głównie w kontekście trudności w szkole, których doświadczają,

lub problemów, których są źródłem. Zdobywają niskie wyniki na egzaminach, stanowią grupę potencjalnie bierną zawodowo i życiowo, w której trzeba wykształcać postawy aktywności, przedsiębiorczości i kreatywności.

Z zapisów dokumentu tworzy się obraz dzieciństwa oparty na socjalizacyjnej koncepcji dziecka, które musi dojrzeć, aby osiągnąć w przyszłości status osoby pełnej i znaczącej. Dzieci i młodzież postrzegane są w Programie głównie jako przyszli pracownicy (lub bezrobotni), których trzeba wyposażyć we właściwe kompetencje, aby mogli zająć odpowiednie miejsce na rynku pracy. W dokumencie nie ma mowy o ich aktualnych potrzebach, o ich jakości życia (*well-being*) „tu i teraz”. Dzieci i młodzi ludzie traktowani są jako przyszli dorośli mieszkańcy, którzy powinni przyczyniać się do sukcesu i rozwoju miasta. We fragmencie Programu dotyczącym zagrożeń wywołanych wymuszoną przeprowadzką u „dzieci przekwaterowywanych” autorzy stwierdzają, że sytuacja przymusowej przeprowadzki może pogorszyć szanse rozwojowe i edukacyjne tych dzieci. Konsekwencje potencjalnie negatywnego doświadczenia widziane są tu przez pryzmat zmniejszenia zdolności do nauki i „prawidłowego” rozwoju, czyli czynników predestynujących do bycia dobrze funkcjonującym dorosłym w przyszłości. W zapisach dokumentu nie znajdujemy wzmianki o możliwym stresie, dyskomforcie lub cierpieniu doświadczanych przez dziecko tu i teraz w sytuacji wymuszonej zmiany miejsca zamieszkania i szkoły.

Oczywiście nie można nie docenić faktu, że autorzy Programu przywiązują dużą wagę do rozwiązywania problemu biedy i wykluczenia społecznego oraz zahamowania zjawiska ich dziedziczenia. Na uznanie zasługuje także zwrócenie przez autorów dokumentu szczególnej uwagi na kategorię „dzieci przekwaterowywanych”. Godne dostrzeżenia jest również to, że Program skupia się przede wszystkim na problemach i potrzebach dzieci i młodzieży już zamieszkujących obszar rewitalizacji. Oznacza to, że – przynajmniej w warstwie deklaratywnej – działania prowadzone w ramach łódzkiej rewitalizacji koncentrują się na dotychczasowych mieszkańcach. Program nie nosi zatem znamion strategii rozwiązywania problemów społecznych obszarów centralnych miasta poprzez przyciąganie do centrum rodzin z dziećmi z klasy średniej, które to zjawisko bywa identyfikowane w badaniach programów rewitalizacji w miastach zachodniej Europy (van den Berg 2013), a które jest krytykowane za uruchamianie procesu gentryfikacji pod pozorem działań rewitalizacyjnych.

Po szczegółowym zapoznaniu się z *Programem Rewitalizacji Łodzi 2026+* i prześledzeniu jego treści pod kątem zapisów dotyczących dzieci i młodzieży uważam, że ciekawym i wartym eksploracji obszarem badawczym byłoby sprawdzenie, w jaki sposób dzieci zamieszkujące i/lub chodzące do szkoły na obszarze rewitalizacji, w tym „dzieci przekwaterowywane”, doświadczają przemian zachodzących w mieście. Badania takie, prowadzone metodami jakościowymi, w ramach paradygmatu nowych studiów nad dzieciństwem, umożliwiłyby poznanie perspektywy dzieci i ich sposobu postrzegania procesów zachodzących w ich otoczeniu w ramach miejskiej odnowy.

Bibliografia

- Berg van den M. (2013), *City Children and Genderfied Neighbourhoods: The New Generation as Urban Regeneration Strategy*, „International Journal of Urban and Regional Research”, nr 37(2), s. 523–536, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01172.x>
- Brzozowska-Brywczyńska M. (2013), *Partycypacja publiczna dzieci*, „Analizy i opinie”, numer specjalny 4, marzec, Instytut Spraw Publicznych, s. 1–28.
- Brzozowska-Brywczyńska M. (2014), *Dziecięce obywatelstwo: kilka refleksji na marginesie dziecięcej partycypacji*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, nr 49, s. 11–27.
- Ciarkowski B. (2016), *Łódź, która nie powstała*, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź.
- Corsaro W.A. (2015), *The Sociology of Childhood. Fourth Edition*, Sage, London–Thousand Oaks–New Delhi–Singapore.
- Gabriel N. (2017), *The Sociology of Early Childhood. Critical Perspectives*, Sage, London–Thousand Oaks–New Delhi–Singapore, <https://doi.org/10.4135/9781473982918>
- Główny Urząd Statystyczny (GUS) 2019, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2019*, Warszawa.
- Gryglewski P., Wróbel R., Ucińska A. (2009), *Łódzkie budynki 1945–1970*, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź.
- James A., James A. (2012), *Key concepts in Childhood Studies. Second Edition*, Sage, London–Thousand Oaks–New Delhi–Singapore, <https://doi.org/10.4135/9781526435613>
- Jenks Ch. (2008), *Socjologiczne konstrukty dzieciństwa*, [w:] M.J. Kehily (red.), *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, przeł. M. Kościelniak, Wydawnictwo WAM, Kraków, s. 111–133.
- Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich* (2007), http://www.sarp.org.pl/pliki/karta_lipska_pl.pdf (dostęp: 12.05.2022).
- Ljubljana Agreement. Urban Agenda for the EU – the Next Generation* (Porozumienie z Ljubljany) (2022), <https://eurocities.eu/wp-content/uploads/2022/01/Ljubljana-Agreement.pdf> (dostęp: 12.05.2022).
- Mergel L., Pobłocki K., Wudarski M. (2013), *Anty-bezradnik przestrzenny – prawo do miasta w działaniu*, Biblioteka Res Publici Nowej, Warszawa.
- Nowa Agenda Miejska. Deklaracja z Quito w sprawie zrównoważonych miast i osiedli ludzkich dla wszystkich* (2016), United Nations, https://urbact.eu/sites/default/files/nua_polish_lr-final.pdf (dostęp: 30.06.2020).
- Nowa Karta Lipska. Transformacyjna siła miast na rzecz wspólnego dobra* (2020), http://www.miasta.pl/uploads/statute/content_file/233/Karta_Lipska_-_t_umaczenie_PL.pdf (dostęp: 15.05.2021).
- Palska H. (1999), *Badacz społeczny wobec tekstu*, [w:] H. Domański, K. Lutyńska, A.W. Rostocki (red.), *Spojrzenie na metodę. Studia z metodologii badań socjologicznych*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa, s. 161–176.
- Program Rewitalizacji Łodzi 2026+ (PRŁ 2026+)* (2016), https://rewitalizacja.uml.lodz.pl/files/public/PORTAL_REWITALIZACJA/GPR/Uchwala_ws_przyjecia_Gminnego_Programu_Rewitalizacji_28.09.2016_pdf (dostęp: 18.07.2020).
- Program Rewitalizacji Łodzi 2026+ (PRŁ 2026+)* (2018), https://rewitalizacja.uml.lodz.pl/files/public/PORTAL_REWITALIZACJA/GPR/1980.pdf (dostęp: 18.07.2020).
- Program Rewitalizacji Łodzi 2026+ (PRŁ 2026+)* (2020), https://rewitalizacja.uml.lodz.pl/files/public/PORTAL_REWITALIZACJA/GPR/08_1122.pdf (dostęp: 20.04.2022).
- Rogatka K. (2019), *Rewitalizacja i gentryfikacja w wymiarze społecznym*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, Toruń.

- Silverman D. (2008), *Prowadzenie badań jakościowych*, tłum. J. Ostrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Szczepaniak K. (2012), *Zastosowanie analizy treści w badaniach artykułów prasowych – refleksje metodologiczne*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, nr 42, s. 83–112.
- Tomanek K., Bryda G. (2015), *Odkrywanie postaw dydaktyków zawartych w komentarzach studentkich*, „Przegląd Socjologiczny”, t. LXIV/4, s. 51–82.
- Zdanowicz-Kucharczyk K. (2015), *Nowy paradygmat w socjologii dzieciństwa według A. James i A. Prout*, [w:] D. Waloszek (red.), *Encyklopedia dzieciństwa*, http://encyklopediadziecinstwa.pl/index.php/Nowy_paradygmat_w_socjologii_dzieci%C5%84stwa_wed%C5%82ug_A._James_i_A._Prout (dostęp: 15.05.2022).

Źródła online

- <http://centrumwiedzy.org/> (dostęp: 8.07.2020).
- http://www.uml.lodz.pl/rewitalizacja/konsultacje_spoeczne_dotyczace_projektu_uchwaly_w_sprawie_wyznaczenia_obszaru_zdegradowanego_i_obszaru_rewitalizacji/ (dostęp: 5.07.2020).
- <https://childfriendlycities.org/what-is-a-child-friendly-city> (dostęp: 16.08.2020).
- <https://www.childinthecity.org/2020/06/12/slovak-city-challenges-children-to-model-the-city-in-minecraft/> (dostęp: 10.07.2020).
- <https://www.unicef.pl/Miasto-przyjazne-dzieciom/Miasto-przyjazne-dzieciom> (dostęp: 16.08.2020).

CHILDREN AND YOUNG PEOPLE AS STAKEHOLDERS IN REVITALISATION. THE EXAMPLE OF THE REVITALISATION PROGRAMME OF LODZ 2026+

Abstract. The aim of the article is to answer the question about how children and youth as inhabitants and users of urban spacer are represented in a document setting a frame for the process of city renewal. Theoretical background for my investigation is the concept of childhood developed within the area of new interdisciplinary childhood studies. I apply a qualitative content analysis approach to work with the text of *Revitalization Programme of the City of Łódź 2026+*, which is an example of a document setting framework for a complex revitalization venture. The analysis shows that in the *Local Revitalization Program* children and youth are presented as passive community members, potential clients of helping institutions, and the “carriers” of social problems. The document refers to traditional, socialization-based concept of childhood perceived as a gradual process of becoming a fully-formed and valuable, i.e. adult, person. Children and youth are treated as future employees who need to become equipped with proper skills and competences necessary to participate in the labor market, and who are expected to contribute to the future success and development of the city. The document does not refer to current children’s needs and their well-being “here and now”.

Keywords: children, youth, revitalization, new childhood studies.